

فرا تحلیلی از ارزیابی رویکردهای توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر تحلیل عوامل راهبردی (SWOT)

محمد رضا پورجعفر^۱

هادی محمودی نژاد^{۲*}

شاهین ایلیکا^۳

حامد عاقبت بخیر^۴

تاریخ پذیرش: ۸۷/۹/۱۷

تاریخ دریافت: ۸۷/۶/۲۴

چکیده

گردشگری روستایی به عنوان فرآیندی در توسعه روستایی قلمداد می شود که با ایجاد فعالیت های مکمل کشاورزی، می تواند زمینه توسعه اقتصادی و زیست محیطی روستایی را در زمینه افزایش درآمد، اشتغال زایی و معیشت پایدار روستایی فراهم کند که بهبود کیفیت زندگی و توزیع متعادل و مناسب خدمات و تسهیلات را در چارچوب توسعه منطقه ای و محلی، به همراه دارد. در این میان قابلیت ها و جاذبه های طبیعی مناطق روستایی ایران، می توانند منابع و در عین حال فرصت هایی در توانمندسازی روستایی به شمار روند. علاوه بر این، نوع رویکرد توسعه گردشگری روستایی (راهبردی، بازساخت کارکردی و راهبردی)، اثرات مثبت و تبعات منفی اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در هنگام مداخله در نواحی روستایی را باعث می شود. در این پژوهش که از روش توصیفی و روش فرا تحلیلی بهره برده است، تلاش شده تا با بررسی و ارزیابی کیفی رویکردهای گردشگری روستایی، امکان انتخاب بهترین راهکار مداخله در نواحی روستایی فراهم شود. یافته های تحقیق نشان می دهد که رویکرد راهبردی در رویه تحلیل عوامل راهبردی (SWOT)، می تواند با برخورداری از نگاه همه جانبه و انعطاف پذیر به متغیرها و مولفه های گردشگری روستایی، بیشینه کارآمدی در حوزه برنامه ریزی، طرح ریزی و اجرا در توسعه گردشگری روستایی را فراهم آورد که می بایستی در ساختار فعلی اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و سیاستی ایران، مورد ارزیابی قرار گیرد.

واژه های کلیدی: گردشگری روستایی، رویکرد راهبردی، رویکرد بازساخت، برنامه ریزی راهبردی، ارزیابی و فراتحلیل.

۱- دانشیار گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس.

۲- دکترای معماری دانشگاه تربیت مدرس* (مسئول مکاتبات).

۳- هیات علمی آموزشکده فنی و حرفه ای سما، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ورامین، ایران.

۴- کارشناس ارشد معماری دانشگاه علم و صنعت.

مقدمه

توسعه گردشگری روستایی (راهبردی، ساختاری، کارکردی و راهبردی)، می تواند طیفی گسترده از بازخوردها در نواحی روستایی را باعث شود. ضرورت شناسایی و ارزیابی رویکردهای توسعه توریسم روستایی، شناخت تاثیرات و تاثرات محیطی، اجتماعی و اقتصادی بر نواحی روستایی است که می بایستی در روند ارزیابی رویکرد توسعه، مورد توجه قرار گیرد و در این تحقیق در قالب رویه ای منسجم، مورد ارزیابی و بازنگری قرار گرفته است.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر، روش فراتحلیل است که از روش های توصیفی در تحلیل و ارزیابی به شمار می رود. چنان که با بررسی و مطالعه اسناد و منابع کتابخانه ای در روش تحقیق اسنادی و همچنین روش توصیفی- تحلیلی در پژوهش های میدانی (در سطح ایران و جهان)، تلاش دارد تا امکان ترکیب و یکپارچه سازی نتایج تحقیقات و پژوهش های موجود را فراهم کند. بر این اساس روش تحقیق پژوهش حاضر، فراتحلیل است که یکی از روش های توصیفی است که با ارزیابی تحقیقات انجام شده، به ترکیب و یکپارچه سازی نتایج آن ها می پردازد (۱).

در این راستا، در تحقیق حاضر با بررسی توصیفی - تحلیلی رویکردهای گردشگری پذیرداری در توسعه روستایی (که از مطالعه منابع و اسناد کتابخانه ای و پژوهش های میدانی در جهان و ایران حاصل شده است)، تلاش می شود تا در قالب تحلیل (نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها)، جایگاه گردشگری در توسعه روستایی مورد ارزیابی قرار گیرد تا امکان تطبیق آن با ساختار برنامه ریزی توسعه روستایی برای گردشگر پذیرداری نواحی روستایی در قالب فرایندی در توسعه روستایی، مورد استفاده باشد و امکان شناسایی و گزینش بهترین رویکرد احتمالی در فرایند برنامه ریزی گردشگری روستایی را فراهم کند.

گردشگری روستایی به عنوان فرایندی در توسعه روستایی، در نظر گرفته می شود که می تواند در قالب سیاست های توسعه منطقه ای و محلی، امکان توزیع عادلانه خدمات و تسهیلات عمومی در مناطق روستایی را ایجاد کند که بهبود کیفیت زندگی، کاهش مهاجرت های روستایی و برخورداری روستاییان از معیشت پایدار را به همراه دارد. بر این اساس در رویکردهای جدید توسعه روستایی، بر جایگاه گردشگری روستایی تاکید می شود که در این میان نوع و چارچوب رویکرد توسعه توریسم روستایی، می تواند در چگونگی نوع و میزان مداخله در مناطق روستایی تاثیر گذار باشد و اثرات مثبت و تبعات منفی را در نواحی روستایی، به همراه داشته باشد. از سویی دیگر، کشور ایران نیز به دلیل برخورداری از پتانسل های بالقوه جاذبه ای (طبیعی، فرهنگی، زیست محیطی) در مناطق روستایی، بایستی به تبیین و ارزیابی تاثیرات گردشگری در مناطق روستایی بپردازد و در فرایند ارزیابی و بازنگری کیفی توریسم پذیرداری روستایی، امکان بهره مندی خانوارهای روستایی را از افزایش درآمد و ایجاد اشتغال همراه با ضرورت نگه داشت محیط زیست روستایی، فراهم کند. این امر می طلبد تا در قالب تحقیقی، به بازنگری و ارزیابی گردشگری روستایی و رویه احتمالی مداخله توریسم در مناطق روستایی در فرایند برنامه ریزی، طرح ریزی و اجرا پرداخته شود که رویکرد تحقیق حاضر را تشکیل می دهد.

از آن جا که مناطق روستایی در جهان با استفاده از توانمندسازی روستایی و برخورداری از مواهب و جاذبه های طبیعی روستا، توانسته اند تا به ترمیم ساختار اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی روستایی بپردازند و از دیگر سو، مناطق روستایی ایران از قابلیت ها و منابع موجود گسترده ای برای گردشگری برخوردار می باشند، لازم به نظر می رسد تا جایگاه گردشگری در توسعه روستایی، مورد ارزیابی و بازنگری قرار گیرد. علاوه بر این، می توان دریافت که نوع و میزان مداخله در مناطق روستایی اثرات مثبت و تبعات منفی را نیز به همراه دارد که بر این اساس نوع رویکرد احتمالی در

ادبیات تحقیق

گردشگری روستایی

از آن جا که گردشگری روستایی می تواند به مثابه فعالیت فراگیر جهانی، و دیگری به عنوان تاکید بر توسعه سیاست های منطقه ای و محلی شناخته شود، بر این اساس تعریفی عام و حاصل از اجماع حوزه اندیشیدگی از گردشگری روستایی وجود ندارد (۲). کنفرانس جهانی گردشگری روستایی (Rural Tourism Conference, 2006)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می داند که امکان بهره مندی از منابع طبیعی و جاذبه های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می آورد. علاوه بر این باید پذیرفت که ویژگی های متمایزی مانند فعالیت ها و موقعیت روستایی، گردشگری روستایی را از دیگر اشکال گردشگری جدا می کند، در عین حالی که تعریف و شاخصه های فراگیری که مورد قبول همگان باشد، وجود ندارد (۳) چنان که لین گردشگری که مکان آن در حومه شهر باشد را نیز توریسم روستایی می داند. آنتونی دونت گردشگری روستایی را رهایی از زندگی کسالت بار شهری برای بهره گیری از مواهب طبیعی و برخورداری از جاذبه های طبیعی (جنگل ها، مراتع، رودخانه ها) می داند که در محیط روستایی با ارایه تسهیلات رفاهی و خدماتی (خوراک، اقامتگاه و فعالیت های تفریحی/ورزشی) همراه می شود (۴). علاوه بر این، اپرمن (۲) نیز گردشگری روستایی را در ارتباط تنگاتنگ با گردشگری مزرعه ای و نهادینه کردن ارزش کشاورزی در جامعه روستایی، می داند که مناطق پارک های ملی و حیات وحش حفاظت شده را، شامل نمی شود. لاکوویو توریسم روستایی را گونه ای فعالیت تفریحی و انتخابی می داند که کار در مزرعه (کاشت، داشت و برداشت محصولات کشاورزی)، فروش صنایع دستی و مشارکت در زندگی کاملاً روستایی را در بر دارد. علاوه بر این، گردشگری روستایی را در بر گیرنده گستره ای از فعالیت ها، خدمات و تسهیلات تفریحی و ایجاد آرامش برای گردشگران

می دانند که به وسیله کشاورزان و ساکنان روستا، برای جذب و نگه داشت گردشگران در راستای افزایش و کسب درآمد صورت می گیرد که گونه ای از فرایندهای توسعه روستایی به شمار می رود (۵). بر این اساس، گردشگری روستایی، گردشگری زراعی و کشاورزی را نیز در بر می گیرد و حوزه ای از ارایه خدمات و تسهیلات خدماتی مانند اسکان، پذیرایی، امکانات و وسایل سرگرمی، برپایی جشن ها و مراسم محلی روستایی، تولید و فروش صنایع دستی روستایی و محصولات کشاورزی را نیز در بردارد (۶). کمیسیون جامعه اروپایی (۱۹۸۶) نیز توریسم روستایی را تنها شامل گردشگری کشاورزی نمی داند، بلکه گستره فراگیری از فعالیت های گردشگری در مناطق روستایی را فرا می گیرد. همچنین "گروه مردمی گردشگری آمریکا" (DOT) نیز گردشگری روستایی را هر آن چیزی می داند که گردشگران را به نواحی پیرامون مادر شهرهای اصلی فرا بخواند (۷ و ۸). از آن جا که اصطلاح توریسم روستایی حوزه هایی مانند گردشگری حومه، گردشگری کشاورزی و گردشگری فرهنگی را نیز در بر می گیرد (۹) با مفاهیمی مانند بوم زیست ها، توریسم سبز و توریسم طبیعت و یا طبیعت گردی نیز ارتباط معنایی نزدیکی پیدا می کند. فعالیت های تفریحی گردشگری روستایی شامل کمپ روستایی، اقامت در منازل روستایی، گشت و گذار در مناطق حیات وحش، بازاریابی صنایع دستی روستایی، جشنواره های فرهنگی، ورزش های ماجراجویی، بازدید اماکن تاریخی و باستانی نزدیک مناطق روستایی، جشنواره های موسیقی و آواز محلی و هرگونه فعالیت تفریحی معطوف به نواحی روستایی می شود

انواع گردشگری روستایی

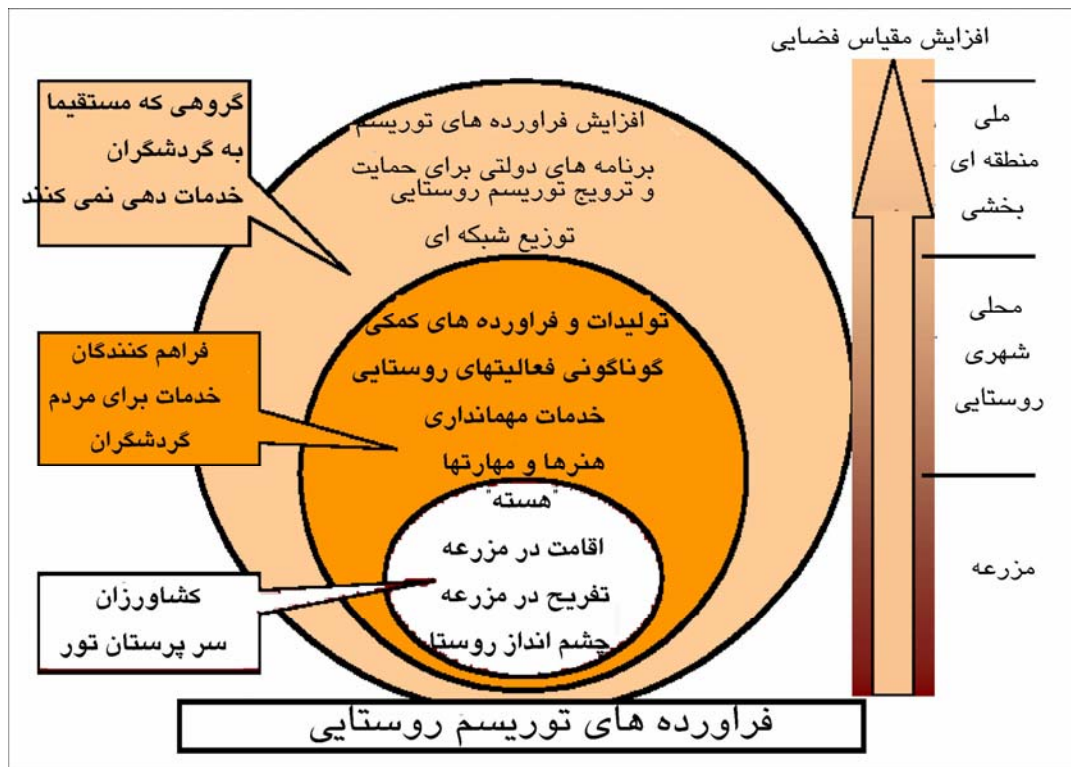
از آن جا که نواحی روستایی را دارای توانمندی بالقوه و قابلیت های طبیعی برای توسعه گردشگری می دانند، می توان انواع گوناگونی از گردشگری روستایی را بر شمرد که با توجه به اهداف گردشگری و بر اساس شرایط فرهنگی، اقلیمی و اقتصادی نواحی روستایی شکل می گیرد.

(۱۱) نیز طبیعت‌گردی را نوعی گردشگری روستایی می‌داند که علاوه بر برخورداری از جاذبه‌های طبیعی، به رشد و توسعه اقتصاد روستایی در چارچوب توسعه پایدار نظر دارد و در این راه از حمایت انجمن‌های محلی، *CBO*، *NGO* ها نیز بهره می‌برد. در این نوع گردشگری در چارچوب رویکرد راهبردی در توسعه روستایی، فرصت‌هایی برای توسعه روستایی همه‌جانبه با مدیریت منابع طبیعی و مناطق حفاظت‌شده، به وجود می‌آورد (۱۲)، چنانچه نوعی از گردشگری پایدار تصور می‌شود که در عین وابستگی با نواحی روستایی، در رویکرد حفاظت محیط زیست، به تبیین شرایط و جایگاه گردشگری در توسعه نواحی روستایی معطوف می‌شود. آستین، به رویکرد *REAP* در افزایش علاقه و تمایل روستاییان به طبیعت‌گردی در نواحی روستایی اشاره دارد که مدلی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی و توانمندسازی محلی، برای ارتقا کیفیت زندگی و اشتغال‌زایی روستایی قلمداد شده و با در نظرگیری ملاحظات اجتماعی/ فرهنگی و زیست محیطی به ایجاد مراکز گردشگری روستایی در چارچوب حفاظت محیط زیست در اکوسیستم روستایی می‌پردازد.

(۱) گردشگری طبیعی / روستایی: این نوع گردشگری روستایی، در تعامل با جاذبه‌های طبیعی/ اکولوژیکی شکل می‌گیرد.

(۲) گردشگری فرهنگی / روستایی: گردشگری فرهنگی در ارتباط با فرهنگ، تاریخ و میراث فرهنگی و باستانی اقوام روستایی در نظر گرفته می‌شود.

طبیعت‌گردی: طبیعت‌گردی، در سال ۲۰۰۲ که به وسیله UNEP و سازمان جهانی گردشگری (WTO) به عنوان سال جهانی طبیعت‌گردی برگزیده شده بود، یکی از محورهای مورد نظر گردشگری روستایی بود که به بررسی طبیعت‌گردی و حفاظت زیست‌بوم‌ها، در توسعه گردشگری روستایی می‌پرداخت و تغییرات آب و هوایی و محدودیت‌های طبیعی و میزان تغییر محیط زیست و اکوسیستم‌های روستایی را مورد مطالعه قرار می‌داد. بر این اساس، به نوعی از گردشگری گفته می‌شود که علاوه بر جاذبه‌های طبیعی (رودخانه، جنگل، اکوسیستم‌های طبیعی، دریاچه فصلی و کوهستان)، با زندگی، هنرها و آداب اجتماعی مردم روستایی که در حوزه تعامل و برهمکنش با جاذبه‌های طبیعی نیز قرار می‌گیرد، دارای پیوستگی و ارتباط نزدیک، برآورد می‌شود. (پروود (۱۰) و

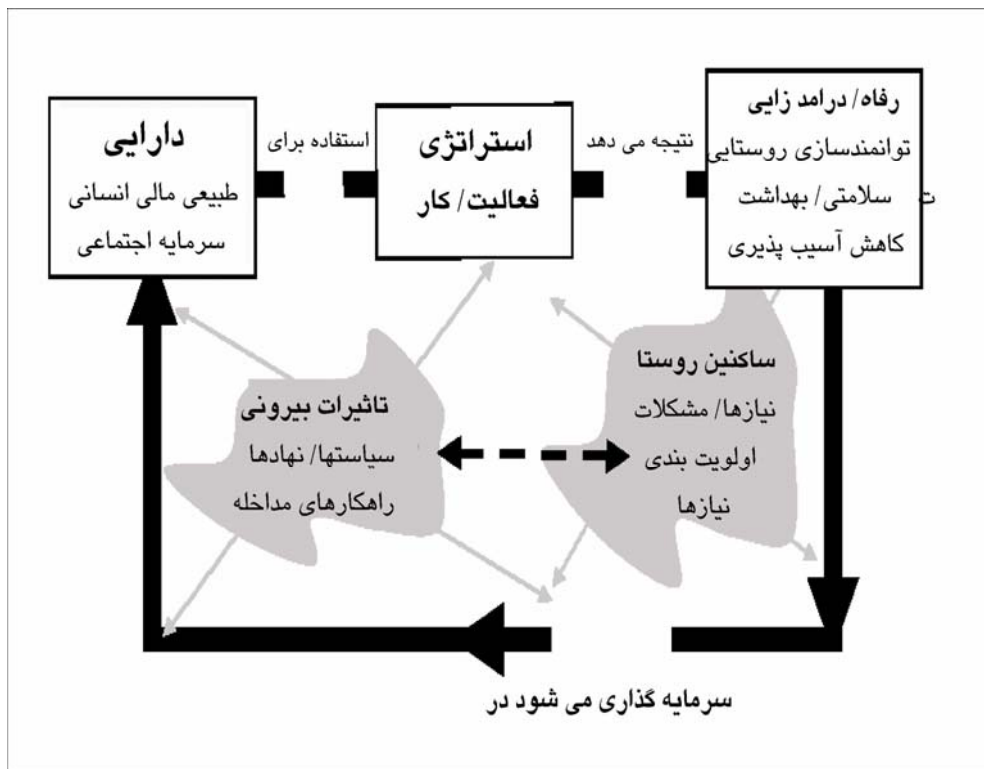

تصویر ۱- فراورده های توریسم روستایی (۱)

در کشتگاه های روستایی می داند، در عین حال که از آن اغلب برای توصیف فعالیت های گردشگری در نواحی روستایی به طور عام استفاده می کند. پروچازکا (Prochazka, 2004) نیز "آگروتوریسم" را مجموعه از خدمات و تسهیلات رفاهی و سکونتگاهی برای گردشگران به وسیله کشاورزان می انگارد و فرق آن را با دیگر گردشگری های روستایی در این نکته می داند که انواع دیگر گردشگری به طور معمول به وسیله روستاییان غیر حرفه کشاورزی انجام می شود، در حالی که در این نوع گردشگری کشاورزان، اقدامات پذیرایی و تسهیلات رفاهی گردشگران را فراهم می کنند. گردشگری کشاورزی را یکی از انواع گردشگری روستایی برای برخورداری از معیشت پایدار در خانوارهای روستایی می دانند که مانند دیگر انواع گردشگری روستایی بهبود کیفیت زندگی روستایی را به همراه دارد.

(۵) **گردشگری دهکده ای:** در این نوع گردشگری، گردشگران با اقامت در دهکده های روستایی و شرکت در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی روستا، از امکان تجربه زندگی در دهکده های روستایی بر خوردار می شوند و با مشارکت در فعالیت های روستاییان به تجربه زندگی روستایی در دوره ای مشخص می پردازند.

(۶) **گردشگری کشاورزی:** این نوع گردشگری را فرایندی برای ترویج کشاورزی در روستا و تبیین جایگاه کشاورزی در اذهان گردشگران و بهبود محصولات کشاورزی در روستا می دانند، چنان که گردشگران با شرکت در فعالیت های سنتی کشاورزی روستایی، بدون ایجاد پیامدهای منفی در اکوسیستم مناطق میزبان، از امکان مشارکت در فعالیت های کشاورزی روستایی برخوردار می شوند. شاریلی، گردشگری کشاورزی را در ارتباط مستقیم با محیط زیست زراعی محصولات کشاورزی و اقامت

تصویر ۲ - چارچوب معیشت پایدار در توسعه روستایی (۱۳).

که در PH های مختلف، C.O.D پساب تصفیه شده در دامنه ۳۵ تا ۸۰ mg/lit و کدورت حاصل به پایین تر از ۳ N.T.U می رسد.

۷) **گردشگری مزرعه:** در این نوع گردشگری، اقامتگاه و سکونتگاهی در مزارع روستایی برای گردشگران در نظر گرفته می شود، چنان که با اقامت در مزرعه ها، علاوه بر شرکت در فعالیت های اقتصادی و کشاورزی مربوط به مزرعه، می توانند از تمامی جاذبه های طبیعی و فعالیت های تفریحی در مناطق روستایی، برخوردار شوند.

۸) **گردشگری سبزی:** با وجود تداخل معنایی اصطلاح گردشگری سبزی با گردشگری روستایی، نوعی از گردشگری در مناطق سر سبز را گردشگری سبزی می دانند که از رویکرد توسعه پایدار در صنعت توریسم روستایی به وجود می آید. از آن جا که گردشگری سبزی،

معادله ایزوترم جذب لانگمیر را در دمای 25°C و $\text{PH} = 10.7$ در نمودار (۱) رسم شده است. این نمودار نشان می دهد در PH بالای پساب، مقدار جذب توسط جاذب نسبتا کم و همچنین داده ها با ضریب همبستگی ($R^2 = 0.962$) از معادله ایزوترم لانگمیر پیروی می کنند. نمودار (۲) معادله جذب فروندلیچ را در دمای 25°C و $\text{PH} = 10.7$ را نشان می دهد مشابه حالت قبل در PH بالای پساب، مقدار جذب توسط جاذب کم می باشد و داده ها با ضریب همبستگی ($R^2 = 0.7314$) از معادله ایزوترم فروندلیچ پیروی می کنند که ضریب مناسبی برای همبسته بودن داده ها نمی باشد، این نامناسبی را می توان به جذب تک لایه و همگن ماده جذب شده توسط جاذب نسبت داد. نمودار (۳) توانایی جذب کربن فعال بر حسب تغییرات PH را نشان می دهد همانگونه که مشاهده می شود با کاهش PH توانایی جذب کربن فعال به طور چشمگیری بالا می رود. مجموعه این عامل نشان می دهد که شاخص های آلودگی پساب پس از فرایند جذب کاهش می یابد به گونه ای

(**Rewarding**)، توانمندسازی (**Enriching**)، اعتبار و اعتماد پذیری (**Authentic**) و یادگیری (**Learning**) را در گستره راهکارهایی برای حمایت گردشگری سبز و افزایش تمایل گردشگران به این نوع گردشگری را در نظر گرفته است که بر این اساس، گردشگری سبز روستایی سالانه با ۴ تا ۱۰٪ رشد برآورد می شود. انجمن بین المللی گردشگری سبز اهدافی را برای گردشگری سبز در مناطق روستایی در نظر می گیرد که در جدول ۱ به آن ها اشاره شده است.

بهترین رویکرد برای توسعه ارتباط همزیستی بین محیط زیست طبیعی و اجتماعی برآورد می شود، تحت عنوان نامهایی مانند گردشگری مسئول، گردشگری انعطاف پذیر و گردشگری سودمند قرار می گیرد که با توجه به اثرات زیانباری که برخی از گردشگران در نواحی روستایی ایجاد می کنند، کارآمدترین و بهینه ترین رویکرد گردشگری طبیعت-گرای روستایی را شامل می شود. سازمان گردشگری جهانی (*WTO, 2003*) برای توجه گردشگران به اهمیت گردشگری سبز، خاصه در مناطق روستایی از سیاست‌هایی استفاده می کند در رویکرد **REAL** تعریف می شود، چنانچه پاداش دهی

جدول ۱ - اهداف توریسم سبز (۱۴)

اهداف توریسم سبز در توریسم روستایی	
حفاظت، نگه داری و بهبود بخشی طبیعت و منابع طبیعی. تلاش برای طولانی سازی زندگی اکوسیستم های طبیعی. تلاش در نگه داری و حفاظت حیات وحش. ایجاد فرهنگ توجه به محیط زیست و اکوسیستم های طبیعی.	احساس مسئولیت در حفاظت محیط زیست
بهبود میزان درآمد خانوارهای روستایی. بهبود اشتغال جوانان و زنان روستایی در زمینه تولید صنایع دستی. تضمین پایداری اقتصاد روستایی در بستر "معیشت پایدار".	احیای اقتصاد محلی / روستایی
احترام و پاس داشت تنوع فرهنگی و تاریخی در مناطق روستایی. غنی سازی فرهنگ بومی میزبان با حفظ ارزش های بومی و سنتی. نگه داری و بازسازی ابنیه تاریخی و مواریت فرهنگی بومی روستایی.	حساسیت های فرهنگی / بومی
افزایش مشارکت های روستایی و محلی. غنی سازی تعامل و رابطه سالم میان طبیعت، روستاییان و گردشگران.	ارزش های حاصل از فرایند گردشگری روستایی
نمونه های گردشگری سبز در گردشگری مناطق روستایی	
برگزاری فستیوال برای فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی. برگزاری همایش و مراسم محلی روستایی برای جذب گردشگران.	<i>Crane Festival</i> <i>Othello, Washington</i>
اقامت محلی / روستایی، با کار در مزرعه و تجربه زندگی روستایی. خرید از فروشگاه های محلی / صنایع دستی و مواد غذایی روستایی.	<i>Moonstone Farm</i> <i>Montevideo, MN</i>
شب پیتزا / پخت پیتزا به وسیله گردشگران بطور سنتی از محصولات موجود در مزارع و فراورده های دامی مراتع.	<i>Pizza Night</i> <i>Stockholm, Wisconsin</i>

توسعه

«توسعه» را می توان تکامل سطح زندگی و رسیدن به شرایط آرمانی در حوزه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانست که تحقق مفاهیم آزادی، عدالت، پویایی اجتماعی، توسعه انسانی و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را به همراه می آورد. همچنین توسعه را کشف روش های دستیابی به حرکتی تکاملی به شمار می آورند که پدیده های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را متعادل و متوازن می سازد و شرایطی نوین را برای پویایی اجتماعی، اقتصادی و تحقق عدالت اجتماعی فراهم می کند (۱۵). بر خلاف پیشرفت که حرکت به سمتی تازه را القا می کند، توسعه نوعی انطباق پذیری با چیزی که هم اکنون موجود است و استمرار در تحول که آن را هویت می نامند، القا می کند و لذا از مفهوم پیشرفت متمایز می شود (۱۶). بر این اساس هدف اساسی توسعه را بهره رساندن به انسان می دانند که بهبود کیفیت زندگی را در بر می گیرد و در قالب افزایش درآمد و گسترش اشتغال و رفاه عمومی امکان بروز می یابد (۱۷). توسعه دارای سرشتی درون-زاست که می تواند با استمداد از خارج بر غنای آن افزوده شود، در حالی که اگر برونزا یا ناموزون باشد، به هیچ وجه توسعه نیست. از طرفی این ادعا که توسعه می تواند مستقل و اکیدا مستقل باشد، امری موهوم است، چرا که تحول به تحریک نیازمند است، چیزی از خارج که نیروهای مکنون را به حرکت در آورد و نوین گرایی یا تجدیدی را حاصل کند که هر پیشرفتی آن را ایجاد می کند (۱۶). از دیدگاه فلسفی، میزان توسعه یافتگی در ارتباط با کیفیت هویت سرمایه انسانی مورد سنجش قرار می گیرد که سعی در بازسازی مفاهیمی همچون هویت اجتماعی دارد که در گروهی ارزش های روانی، اجتماعی و فرهنگی است که مورد تهدید واقع می شوند و می بایست در چارچوب توسعه، فرصت هایی فراهم آید که از دل این تهدیدها بیرون می آیند (۱۷). مفهوم توسعه نیز دارای دو بعد کمی و کیفی است که جنبه اقتصادی، بعد کمی به حساب می آید و همان رشد اقتصادی را یادآور می شود که بر تغییرات آرام و تدریجی در نرخ پس انداز و بهبود درآمد سرانه ملی و تولید

ناخالص ملی نظر دارد و به قول «لبرگر» رشد تولیدی است بدون این که در نحوه و سازمان تولید تغییری ایجاد شود و «فریدمان» نیز آن را گسترش سیستم در جهات مختلف بدون تغییر در زیربنای آن می داند (۱۵).

توسعه پایدار و توسعه پایدار روستایی

مفهوم «پایداری» متقاضی موازنه دقیق بین نیازهای اجباری امروز و نیازهای فردا بین انگیزه های خصوصی و اقدامات عمومی در تنگنای حرص و ترحم اجتماعی افراد و همدردی اجتماعی می باشد. «مدل های پایداری» نیز نیاز به تغییر ساختار اساسی در سرمایه گذاری انسانی و بهره گیری از فناوری پاک زیست محیطی و تجهیز منابع انسانی دارد، بدان-گونه که در چارچوب اخلاق جدید جهانی قابل دسترسی می نماید که بر همبستگی درون ملیتی و جهانی تاکید می ورزد. همبستگی بین المللی از این جهت ضروری است که نظام اقتصاد جهانی باید مانع آن شود که سالانه پانصد میلیارد دلار بر روی ملت های فقیر بسته شود زیرا کشورهای در حال توسعه مواجه با تهدیدها و نابرابری فرصت برای بهره گیری از تجارب نیروی انسانی و سرمایه می باشند، در حالی که کشورهای توسعه یافته تنها ۳۵٪ از تولید ناخالص ملی خود را به جای آن پانصد میلیارد دلار پرداخت می کنند. «توسعه پایدار» را نیز مفهومی می دانند که در آن تامین مستمر نیازها و رضایت مندی افراد همراه با افزایش کیفیت زندگی انسان را مدنظر قرار می دهد (۱۹). مفهوم توسعه پایدار را می توان به استمرار بخشی در رویکرد مفاهیم توسعه ای دانست که در چارچوب منابع مالی، طبیعی و انسانی سعی دارد تا ضمن گسترش بهبود سطح اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، توسعه پایدار انسانی را نیز ممکن می گرداند. بهبود در سطوح اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همگام با التفات به حقوق آیندگان و عدالت اجتماعی برای باشندگان، هدف توسعه پایدار به حساب می آید.

الف - از آن جا که برخی اندیشمندان، گردشگری روستایی را به مثابه راهبرد توسعه در نواحی روستایی می دانند (۲، ۳ و ۵)، این امر در توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته است، ولی به دلیل عدم ارزیابی آن در سطوح محلی و تجربه ناکافی در فرایند بازبینی اثرات محیطی و فرهنگی، نمی توان در مورد ارزیابی آن سخن قاطعی گفت. در هر حال، در این راهبرد توریسم روستایی نوشداوری توسعه روستایی شناخته می شود چون می تواند در بهبود سطح اقتصادی روستا، ایجاد اشتغال و رشد میزان درآمد خانوارهای روستایی تاثیر گذار باشد که از میزان مهاجرت های بی رویه روستاییان به شهر می کاهشد. در این رویکرد، تلاش می شود تا در زمینه شناسایی مزیت ها و کاستی های موجود در فرایند توسعه گردشگری، به ارایه چارچوبی برای ارزیابی کارآمدی این رویکرد در توسعه نواحی روستایی امکان دهد تا علاوه بر برآورده سازی اهداف توسعه روستایی مانند کاهش فقر و امنیت غذایی، افزایش اشتغال و درآمد زایی و رسیدن به سطح معیشت پایدار، امکان استفاده بهینه از منابع روستایی (شرایط اقلیمی، آداب و رسوم محلی، فرهنگ بومی، موارث فرهنگی و حفاظت محیط زیست و اکوسیستم روستایی) را در زمینه پاسداشت حقوق آیندگان در استفاده از این مواهب طبیعی فراهم آورد (۲۰).

ب- در رویکرد متحول سازی، بازسازی اقتصاد روستایی نقطه عطف چارچوب توسعه را تشکیل می دهد، چنان که با اشاره به ناکافی بودن کشاورزی برای تامین معاش و معیشت پایدار روستایی، از فعالیت های حمایتی برای اشتغال زایی و رشد اقتصادی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی سخن به میان می آید که منبعی جدید برای فرصت های اقتصادی و زمینه ای برای بهره گیری از منابع و قابلیت های طبیعی روستایی به شمار می رود. این نکته از آن جهت مهم می نماید که کشاورزان با محدودیت های فزاینده محلی و منطقه ای در بازارهای منطقه ای و حتی جهانی در بخش کشاورزی روبرو می شوند، و از این جهت است که باید با ایجاد فرصت های جدید، از امکان رقابت در عرصه های محلی و منطقه ای (فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی) و بهره گیری از منابع روستایی (طبیعی، انسانی و محیطی) برای رسیدن به توسعه

مصطفی تولبا در کتاب «توسعه پایدار: معیارها و فرصت ها» چنین می نویسد:

«در مفهوم عام، توسعه پایدار می بایستی به کمک مردم فقیر بپردازد، زیرا ایشان بدون اراده و بیش از دیگران، به تخریب محیط زیست می پردازند. توسعه نایستی کیفیت محیط زیست را پایین بیاورد و نباید بهره وری را در طول یک دوره طولانی کاهش دهد. همچنین توسعه می بایستی مسایل مهمی چون کنترل بهداشت، فناوری مناسب، خوداتکایی غذایی، تامین آب سالم و پناهگاه زیستی همراه با ابتکارات انسانی را نیز مورد توجه قرار دهد که بر افزایش رفاه اجتماعی تاکید خاص می ورزد» (۱۹).

رویکرد راهبردی در گردشگری روستایی

رویکرد راهبردی در گردشگری روستایی را می توان رهیافتی برای ایجاد فعالیت های مکمل و تحول در میزان و نوع اشتغال در نواحی روستایی دانست که با توجه به تخریب روستاها و افول کشاورزی، می تواند در چارچوب بهره گیری از منابع طبیعی و انسانی موجود در روستا، امکان افزایش درآمد و رفاه اجتماعی بیشتر ساکنان روستایی را از طریق بهبود کیفیت زیر ساخت ها و تعادل در عرضه تسهیلات و خدمات در سطوح منطقه ای فراهم کند. در این میان، گردشگری روستایی این امکان را نیز فراهم می کند که کشاورزی و تولید صنایع دستی روستایی نیز بهبود یابد، چنان که رویکرد گردشگری کشاورزی، گردشگری مزرعه و گردشگری سبز نیز بر بهبود دهی و افزایش علاقه به تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی محلی، استوار می شود. در هر حال، در نگاه راهبردی با شناخت توانمندی مناطق روستایی از طریق دو رویکرد به تبیین جایگاه گردشگری روستایی در توسعه نواحی روستایی پرداخته می شود:

الف- توریسم روستایی به مثابه راهبرد توسعه.

ب- توریسم روستایی به مثابه تحول سازی در نواحی کمتر توسعه یافته روستایی.

در راستای رسیدن به چارچوب معیشتی پایدار را فراهم آورد (۲۱). این امر در نواحی که کشاورزی به دلیل نوع خاک و یا شرایط مربوط، از بهره وری کافی برخوردار نمی شود، می تواند نمایانگر اهمیت فعالیت اقتصادی جایگزین برای کشاورزی مانند گردشگری روستایی باشد.

پایدار روستایی و معیشت پایدار برخوردار شوند. این امر در نواحی کم تر توسعه یافته روستایی دارای اهمیت بیشتری است، چنان که راهبردهای توسعه بر جایگزینی فعالیتی مکمل برای کشاورزی در مناطق روستایی نظر دارد تا علاوه بر ایجاد عامل مولد اشتغال، بتواند در دوران طولانی تری امکان برخورداری از منابع درآمدی مطمئن را در زمینه توسعه گردشگری روستایی،

جدول ۲- رویکرد راهبردی، توریسم و توسعه روستایی (۲۲)

ابعاد توسعه	مزیت ها	کاستی ها
اقتصادی	گردشگری به عنوان نیروی محرکه توسعه روستایی گردشگری فعالیت های اقتصادی درآمد زایی روستایی گردشگری به عنوان مولد زنجیره ای از فعالیت های اقتصادی کاربری اقتصادی از منابع فاقد کاربرد اقتصاد سنتی روستایی تشویق و حمایت صنایع دستی و محلی روستایی.	عدم التفات به وابستگی گردشگری پذیری به نواحی شهری. تلقی توریسم به عنوان نوشداروی توسعه روستایی. التفات بیشتر بر رشد و توسعه اقتصادی. عدم توجه به اثرات و تبعات منفی توسعه اقتصادی در محیط زیست روستایی. توجه فراگیر به رشد اقتصادی و فراموشی توسعه اجتماعی و فرهنگی روستایی.
اجتماعی	معرفی گردشگری به عنوان فعالیتی برای ایجاد اشتغال روستایی کاهش مهاجرت های روستایی توسعه همزمان زیر بناهای مورد نیاز در صنعت گردشگری و توسعه روستایی.	بی توجهی به جامعه محلی (برنامه ریزی غیر مشارکتی) بی توجهی به آسیب پذیری اجتماعی روستایی. بی توجهی به روابط جدید فرهنگی و مبادلات و تعاملات فرهنگی/ اجتماعی. عدم التفات به پیامدهای منفی اجتماعی گردشگری روستایی.
زیست محیطی	بهره گیری از منابع طبیعی بی کاربرد برای فعالیت های روستایی.	بی توجهی به اثرات و پیامدهای زیست محیطی.

رویکرد بازساخت در گردشگری روستایی

مناطق روستایی در فرایندهای اجتماعی و اقتصادی استفاده شود. این رویکرد از طرق زیر دنبال می شود:
الف- توریسم روستایی به مثابه سیاست بازساخت.
ب- بازسازی در برابر افول کشاورزی.
پ- توسعه فراورده ها و محصولات گردشگری.

در این رویکرد، گردشگری روستایی به عنوان سیاستی برای بازسازی ساختار نواحی سکونتی روستایی در نظر گرفته می شود که می تواند از اتکا بیش از حد تولید کنندگان روستایی به کشاورزی بکاهد. بر این اساس، در این رویکرد تلاش می شود تا از گردشگری به عنوان ابزاری برای بازسازی

تشکیل می دهد که نواحی روستایی کم تر توسعه یافته را برای مکانی مناسب برای جایگزینی اقتصادی گردشگری برای فعالیت های کشاورزی تلقی می کند.

۲. در راهبرد بازسازی، برای توسعه مناطق روستایی تلاش می شود تا علاوه بر رشد اقتصادی، امکان حفاظت از سرمایه های طبیعی و فرهنگی روستایی نیز فراهم شود و به عنوان راه حلی برای احیا و بازسازی نواحی روستایی به ویژه در مناطقی که کشاورزی در حال افول است شناخته می شود تا بتواند با بهبود وضع کشاورزی از فعالیت های مکمل (گردشگری) نیز برای بهبود اقتصاد روستایی بهره برد. این رویکرد در اروپای شرقی و فروپاشی جوامع سوسیالیستی مورد توجه قرار گرفته است، چنان که آن را واکنشی به نابودی بخش کشاورزی غیر رقابتی، وجود شاغلان زیاد روستایی، سطح بالای بیکاری، تورم قیمت ها و نزول استانداردهای زندگی می دانند.

در این رویکرد تلاش می شود تا با بهبود فرآورده های توریسم و امکان دهی به انواع جدید توریسم روستایی، تلاش شود تا مدت طولانی اقامت گردشگران، میزان جذب و نگه داشت بیشتر گردشگر و فرصت نوآوری برای دریافت منابع مالی از دولتمردان محلی و بودجه های دولتی، فراهم شود.

۱. رویکرد بازساخت فرایندهای مختلف اجتماعی و اقتصادی را در بر می گیرد که تغییر و ارتقای موثر از یک وضعیت، یا الگوی سازمانی را به وضع جدید در بر دارد و شامل سرمایه گذاری نسبت به حل بحران ها و یا کاهش اثرات زیانبار احتمالی آن ها می شود. این رویکرد در دهه ۱۹۷۰ مورد توجه بود و در دهه ۱۹۸۰ مورد بازبینی و بازنگری قرار گرفت که تقسیم مکانی فضایی کار و متعادل سازی میزان سرمایه گذاری را در بر داشت. بر این اساس، رویکرد ساختاری به ساختار اقتصادی و اجتماعی سکونت گاه های روستایی بر اثر تغییرات حاصل از دگرگونی سیاست های کشاورزی نواحی روستایی، و یا گسترش حوزه عمل و خدمات دهی صنعت گردشگری معطوف می شود. از آن جا که به نظر می رسد گردشگری به عنوان فرایند کار آفرینی متمرکز، می تواند پاسخ مشکل نیروی کار اضافی روستایی باشد و از سویی، به فعالیتی قانونی برای بازساخت روستایی با استفاده از مکانیسم های اجتماعی و اقتصادی و برنامه های اجرایی شامل تولید غذاهای محلی و بازاریابی صنایع روستایی گردد (۲۲)، این رویکرد بازساخت اقتصاد روستایی را در بستر بهبود و امکان دهی فرصت های شغلی برای روستاییان، مورد توجه قرار می داد. در این رویکرد، اهداف را افزایش سطوح درآمدی و آرایه فرصت های شغلی جدید و تحولات اجتماعی با کارآمدی مثبت در جوامع روستایی

جدول ۳ - رویکرد بازساخت، گردشگری و توسعه روستایی (۲۲)

توسعه روستایی	نکات مثبت	تبعات منفی
اقتصادی	گردشگری به عنوان تغییر سیاست های کشاورزی و روستایی. حل مشکل نیروی کار اضافی / اشتغال. گردشگری به عنوان جایگزین فعالیت های اقتصادی دچار رکود. تنوع سازی اشتغال روستایی.	خصوصی سازی و عدم حمایت دولتی از توسعه. قطع بارانه دولتی در گردشگری روستایی. مشکل سرمایه گذاری و تامین سرمایه در روستا. جایگزینی برای فعالیت های بخش کشاورزی روستایی.
اجتماعی	کاربرد گردشگری به عنوان ابزاری برای تولید. اشتغال و فقر زدایی روستایی. سیاستی برای کاهش فقر روستاهای در حال خالی شدن از سکنه. احیا زندگی روستایی (ابعاد اجتماعی/فرهنگی)	محدودیت کاربرد تجربی در روستاها. عدم تجربه این الگو در کشورهای جهان سوم بی توجهی به میراث فرهنگی و ویژگی های اجتماعی منحصر بودن به کشورهای اتحادیه اروپایی
زیست محیطی		بی توجهی به حفاظت از محیط زیست. عدم نگرش داشت منابع طبیعی در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی.

رویکرد کارکردی در گردشگری روستایی

رویکرد کارکردی، شیوه ای تحلیلی در تقسیم فرایند سفر به سه بخش اساسی است که مشتمل بر یک مرحله پویا است که حرکت به مقصد سفر و بازگشت به مبدا را در بر می گیرد، و مرحله دوم که مرحله ای ایستا است که شامل اقامت در روستا می شود، و مرحله سوم که عنصری تبعی است و تاثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی - کالبدی بر محیط روستایی را نشان می دهد. این رویکرد، به وسیله آلیستر ماتیسون و جفری وال، در نگاهی به گردشگری به مثابه مجموعه ای از بخش های مرتبط که دارای پیوندها و روابط بازخوردی ویژه ای هستند، ارایه شده است. از آن جا که هر تلاشی برای مدل سازی یک فرایند پیچیده مانند گردشگری روستایی، بر اساس اهداف و حوزه اندیشیدگی خاصی صورت می گیرد، می تواند در ارایه مدلی ساده و قابل لمس تاثیر گذار باشد. در عین حال، رویکرد کارکردی تاثیرات گردشگری و بازخوردهای تبعی آن در نواحی روستایی را مورد ارزیابی قرار

می دهد و روابط علی در بطن این فرایند را مورد بازبینی قرار نمی دهد، چنان که چارچوب سیاسی، ارزش این رویکرد در تحلیل و بازبینی وضعیت گردشگری جهان سوم را کاهش می دهد. این رویکرد، به نابرابری های موجود در صنعت گردشگری جهان سوم توجه نمی کند و تنها به توصیف گردشگران، مقاصد سفر و تاثیرات تبعی آن در نواحی روستایی نظر دارد. نکته قابل تامل در این رویکرد، در نادرستی و کاستی مرحله ایستا جلوه می کند، چرا که پویایی نواحی گردشگری را در نظر ندارد و این در حالی است که تهدیدات عمومی در صورت فراگرفتن مناطق جاذب بدون التفات به ظرفیت نگ هداشت و بار تحمل که می تواند اثرات معکوس داشته باشد، را مورد ارزیابی و بازبینی قرار نمی دهد.

رویکرد راهبردی در گردشگری روستایی

استراتژی را جهت گیری کلان در فرایند برنامه ریزی می دانند که در پی انطباق منابع و قابلیت های موجود با فرصت های محیطی است که امکان بهبود و کارآمدی در نتایج و اهداف برنامه ریزی و طرح را ممکن می کند. بر این اساس، ماهیت اساسی راهبرد را می بایستی تشخیص فرصت های اصلی و تمرکز منابع در جهت تحقق منابع نهفته در آن دانست که در عالی ترین سطوح برنامه ریزی مطرح می شود. این رویکرد، بر خلاف رویکرد ساختاری دارای ساخت مشخص و از پیش تعیین شده ای نمی شود که فاقد انعطاف پذیری و ارزیابی های دورانی در فرایند طرح ریزی و اجرای برنامه پیشنهادی، می شود. از آن جا که این رویکرد نیازمند دوران عملیاتی طولانی و برخورداری از منابع گوناگون است، می بایستی در فرایند ارزیابی آن انسجام و پیوستگی در حوزه متغیرهای درونی و متاثرهای بیرونی صورت گیرد. در راستای رویکرد راهبردی به مفهوم توسعه گردشگری روستایی، می بایستی گام هایی در نظر گرفته شود:

الف- تشخیص و غنیمت شماری فرصت های موجود در توسعه گردشگری روستایی.

ب- تطبیق با چشم اندازهای توسعه گردشگری روستایی.

پ- ارزیابی فرصت و شناسایی توانمندی های محلی روستایی.

ت- خلق طراحی راهبرد در فرایند توسعه گردشگری روستایی. علاوه بر این در فرایند طراحی استراتژیک در توریسم روستایی، التفات همزمان به تحلیل راهبردی، انتخاب راهبرد و اجرای راهبرد، می تواند تأکیدی بر شناسایی و ارزیابی یکپارچه و گسترده در تمامی دوره پروژه گردشگری روستایی، با شناسایی نقاط ضعف و قوت، و بازنگری فرصت ها و تهدیدهای موجود در فرایند طرح باشد. در برنامه ریزی راهبردی، تحلیل به دو نوع داخلی و خارجی، مورد توجه قرار دارد، چنان که در تحلیل خارجی می توان از مدل پنج نیرویی پورتر نام برد. آنچه در این رویکرد در توسعه گردشگری روستایی اهمیت بیشتری دارد، تحلیل داخلی است که منجر به کشف نقاط قوت و ضعف (تحلیل منابع و قابلیت ها) می شود که فرایند بی پایانی است

که می بایستی تا حد امکان ادامه یابد. نقاط قوت را حوزه ای می دانند که در آن توانمندی وجود دارد یا ویژگی هایی را در بر می گیرد که توانمندی خاصی را ایجاد می کند. در ارزیابی اجرای برنامه راهبردی می بایستی نقاط قوت (دارای های راهبردی) بر نقاط ضعف (بدهی های راهبردی) غلبه داشته باشد. در هر صورت، در راستای این رویکرد می بایستی مطابق با شرایط ساختاری، اجتماعی، اقتصادی و محیطی هر منطقه روستایی تلاش شود تا در قالب تحلیل عوامل راهبردی (SWOT)، امکان شناسایی نقاط مثبت و منفی طرح بررسی شود، آنگاه به انتخاب مناطق روستایی برای توسعه گردشگری روستایی پرداخته شود، چه بسا بدون توجه به این مولفه های تصمیم گیری ممکن است حتی از توسعه اقتصادی مناطق روستایی نیز کاسته شود. از سویی دیگر، فرصت ها و تهدیدها در قالب طرح و با توجه به شرایط مالی، بودجه ریزی و سیاست های کلان منطقه ای قابل تعریف می شود و در چارچوب خود پروژه توریسم روستایی، امکان عرضه پیدا می کند و بر این اساس، در این پژوهش به طور اخص به معرفی این مفاهیم پرداخته نمی شود. آنچه در راستای رویکرد استراتژیک در توسعه توریسم روستایی به مثابه فرایندی از توسعه روستایی، اهمیت می یابد شناسایی دارایی ها و بدهی های راهبردی است که در حوزه مولفه های اجتماعی/ فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی بیان می شود که در جداول بعدی به آن ها اشاره شده است. نتایج این پژوهش می بایستی در فرایند طراحی و برنامه ریزی راهبردی گردشگری روستایی برای فرایند ارزیابی و انجام یا عدم انجام گردشگری روستایی در مناطق ویژه روستایی مورد استفاده قرار گیرد. چارچوب تحلیل راهبردی بزعم این پژوهش راهکار مناسبی در تحقق اهداف گردشگری در توسعه روستایی به شمار می رود در عین حال که از مداخلات ناشایست در حوزه مناطق روستایی جلوگیری به عمل می آورد.

جدول ۶- تحلیل عوامل استراتژیک (SWOT)

SWOT	Internal	Strengths	Weakness
	External	Opportunity	Threats

جدول ۷- رویکرد راهبردی: نقاط قوت (Strength) اقتصادی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط قوت (Strength)
Dunnett,2004_ Huang et all, 1998_ DOT,1995 Honey,1999_Bookbinder,1998_ Hatton,1993_ Bowry,2000 Hitchcock ,1997_ Gunn,1988_Campanhola,1999 Fleischer,2002_ Kumar Verma,2004_ Blangy,2004 Place,1998_ Drumm,1998 _Chopra ,1991_ Prochazka,2004 Oppermann,1996_ Edgell,2006_ Woods,2000 Pretty and Vodouhe,1998_Chamber,1994 Perdue et all,1987_ Louise Gai, Hjulmand,2003	افزایش میزان درآمد خانوارهای روستایی / فروش محصولات کشاورزی / تولید و فروش صنایع دستی
Borman,1999_ Colvin,1994 _Brockelman,1990 _Caslake,1993 _ Drumm,1998 _Chopra ,1991 _ Bartsch , 2000 _Hatton,1993_ Hitchcock ,1997_Long,1996_ Bowry,2000_ Prochazka,2004_ Chambers,1994_ Perdue et all, 1987_ Louise GAI, Hjulmand, 2003 _ Long,1996_Stevens,1993_Walpole,2000_ Dunnett,2004 Matzke,1996_Place,1998_Honey,1999_Bookbinder,1998 Pretty and Vodouhe,1998_	ایجاد فرصت های اشتغال برابر برای ساکنان روستایی
SOfield,1991_ Caslake,1993_Colvin,1994_ De Vidas,1995 Burlo,1996 _Borman,1999_Echtner,1999_Honey,1999 Stonza,1999_Hatton,1999_Zeppel,1998_Rodriquez,1999_ Chrit,1998_Drumm,1998 _Matzke,1996 _Schaller,1998 _Edington ,1997 _Nabane,1996_ Gunn,1988_ Woods,2000 Campanhola,1999_ Fleischer,2002_ Kumar Verma,2004 Blangy,2004_ Oppermann,1996_ DOT,1995_ Edgell,2006	تشکیل و توزیع متعادل سرمایه های عمومی در جوامع روستایی / بهبود توسعه پروژه های روستایی

جدول ۸ - رویکرد راهبردی: نقاط ضعف (Weakness) اقتصادی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط ضعف (Weakness)
Dearden,1996_Long and Wall,1996_Place,1998 Saul,1999_Campbell,1999_Belsky,1999 Oppermann,1996_	انسداد منافع اقتصادی بیشینه به وسیله نخبگان محلی
Hitchcock,1993_Robinson,1994_ Stevence,1993 Shackley,1995_Smith,1994_Mulligan,1999	افزایش نرخ/قیمت مواد غذایی و زمین
Oppermann,1996_ Woods,2000 Smith,1994_Shackley,1994_Place,1998 Chopra,1991_Campbell,1999_ Lakovidou et all,1995	بهره برداری نیروهای غیر روستایی از منافع اقتصادی در مناطق روستایی
Smith,1994_Mansperger,1995_ Fleischer,2002 Daniel,1998_Alexander,1999 Belsky,1999_Mulligan,1999 Saul,1999_ Campanhola,1999_	ایجاد شکاف بین جوامع روستایی بر اثر توزیع درآمد و سطح و توزیع توسعه گردشگری
Chopra,1991_Hitchcock,1993 Place,1998_ Hitchcock,1997_	کوتاه مدتی و یاکم اهمیتی فرصت های شغلی ایجاد شده به وسیله صنعت گردشگری روستایی

جدول ۹- رویکرد راهبردی: نقاط قوت (Strength) اجتماعی/ فرهنگی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط قوت (Strength)
De Vidas,1995_Cole,1997_Hatton,1999a Colvin,1994_Hitchcock,1997_Bartsch,2000 Drumm,1988_Burlo,1996_Mansperger,1995 Schaller,1998_Telfer,2000_Stevens,1993_ Chambers,1994_ Woods,2000_Bowry,2005_ Prochazka,2004_ Sweeting,1999_Ashley,2000 Burlo,1996_ Long et all,1990_ Gunn,1988_ Campanhola,1999_ Fleischer,2002_ DOT,1995 Pretty and Vodouhe,1998_Chamber,1990	بر انگیزش دلبستگی و تقویت پایبندی روستاییان به آداب و رسوم محلی: سبک معماری/شیوه زندگی سنتی/صنایع دستی و کشاورزی / پوشاک و البسه/آوازاها و رقص ها
Sofield,1991_Michaud, Maranda,1994_De Vidas,1995_Matzke and Nabane,1996_Langoya and Long,1997_Honey,1998_Schaller,1998_ Rodriquez,1999_ Edgell,2006_ Woods,2000	تاسیس و تقویت موسسات اداری و مدیریتی در روستا
Dunnett,2004_ Borman,1999_ Daniel,1998 Dearden,1996_Echtner,1999_ Sears,1992 Sweeting,1999_Ashley,2000_ Pretty and Vodouhe,1998_ Perdue et all,1987_ Campanhola,1999_ Blangy,2004_ Oppermann,1996 Louise GAI, Hjulmand,2003_	جلوگیری از مهاجرت های روستایی
Hatton,1999_ Stevens,1993_ Gunn,1988 Kumar Verma,2004_ DOT,1995_ Edgell,2006	افزایش فرصت های شغلی و احساس استقلال در زنان
Dunnett,2004_Wilkinson and Pratiwi,1995 Stevens,1993_ Huang et all, 1998_ Sweeting,1999, Hatton,1999_Smith,1994_ Langoya and Long,1997_Saul,1999_ Lakovidou et all,1995_	امکان تعامل روستاییان با مردم خارج از گروه فرهنگی روستایی
Matzke and Nabane,1996_ Dunnett,2004 Long et all,1990_ Sears,1992_ Blangy,2004 Pretty and Vodouhe,1998_	افزایش توانایی های جوانان در اداره سکونت گاهای روستایی
Drumm,1998_Michaud, Maranda,1994 Gunn,1988_ DOT,1995_ Woods,2000 Ashley,2000_ Perdue et all,1987_	تجدید حیات نقش بزرگان محلی برای انتقال فرهنگ سنتی به نسل های بعدی روستایی
Michaud, Maranda,1994_ Fleischer,2002 Borman,1999_ Dunnett,2004_ Woods,2000	افزایش تمایل جوانان برای اشتغال در فعالیت سنتی روستا

جدول ۱۰- رویکرد راهبردی: نقاط ضعف (Weakness) اجتماعی / فرهنگی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط ضعف (Weakness)
Wilkinson and Pratiwi,1995_ DOT,1993	تغییر در الگوی سنتی تربیت کودکان
Toyota,1996_Stevens,1993,Saul,1999 Wilkinson and Pratiwi,1995_ DOT,1993	افزایش میزان کار برای زنان
Dearden,1996_Echtner,1999	افزایش تکدی و درخواست کمک از گردشگران / عدم خویشن باوری
Colvin,1994_Mansperger,1995_Drumm,1998 Hatton,1999_ Gunn,1988_ Swarbrooke, J., 1996	از بین بردن شیوه زندگی روستایی
Stevence,1993_Binkhost and Van Der Duim,1995 Crick,1997_Saul,1999_Dearden,1996_Toyota,1996 Mulligan,1999_Saul,1999_Hitchcock,1997	تضعیف پایبندی روستاییان به آداب و رسوم محلی و بومی
Long ,and Wall, 1996_Daniel,1998_Hatton,1999a	احساس نگرانی روستاییان از وضعیت ظاهری / البسه و رفتارهای ناشایست گردشگران
Mansperger,1995_Hitchcock,1997_ DOT,1995 Daniel,1998_Echtner,1999_ Oppermann,1996 DOT,1993_ Swarbrooke, 1996_	تقلید جوانان روستایی از گردشگران و افزایش کالاهای تجملاتی شهری در نواحی روستایی
Belsky,1999	قسمت بندی روستا به وسیله کارمندان غیر بومی ادارات و موسسات / شکست موسسات ایجاد شده

منبع: یافته های تحقیق.

جدول ۱۱- رویکرد راهبردی: نقاط قوت (Strength) زیست محیطی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط قوت (Strength)
Edgell,2006_ Edington,1997_ Alexander,1999 Langoya and Long,1997_ Gunn,1988_ DOT,1995 Sears,1992_ Campanhola,1999_ Blangy,2004_ Scaller,1998_ Bowry,2000_Ashley,2000_ Prochazka,2004_ Sweeting,1999_TNC,2002_	افزایش ادراک روستاییان از التزام نگه داشت و حفاظت محیط زیست روستایی
Christ,1998_Honey,1998_Hitchcock,1993 Edgell,2006_ Woods,2000_ Bowry,2000_ Sweeting,1999_TNC,2002_ Alexander,1999_Matzke and Nabane,1996 Edington,1997_Hitchcock,1993_ Gunn,1988 Campanhola,1999_Blangy,2004_ DOT,1995	حفاظت از محیط زیست و حیات وحش
Hitchcock,1993_Smith,1994_ Wall,1996 Sears,1992_ Fleischer,2002_ Edgell,2006_ Woods,2000_ Prochazka,2004_ Sweeting,1999	بهبود زیر ساخت های روستایی و محورهای ارتباطی با پاسداشت محیط

جدول ۱۲- رویکرد راهبردی: نقاط ضعف (Weakness) زیست محیطی گردشگری در توسعه روستایی

مطالعات و تحقیقات	نقاط ضعف (Weakness)
Hitchcock,1997_ Fleischer,2002_ Oppermann,1996 DOT,1995_ Swarbrooke, 1996_ WCPA,2002 TNC,2002_	نابودی و تخریب اکوسیستم های گیاهی
WCPA,2002 _Stevence,1993_Daniel,1998 Hitchcock,1997_ Gunn,1988_ Blangy,2004_ Edgell,2006_ Smith,1994_ Bowry,2000_TNC,2002	فرسایش خاک
Robinson,1994_Hitchcock,1997_Smith,1994 Stevence,1993_Cochrane,2000_ Sears,1992 Edgell,2006_ WCPA,2002_TNC,2002_	از بین رفتن درختان و جنگل های اطراف نواحی روستایی
Daniel,1998_Stevens,1993_Hitchcock,1997 Sears,1992_ Fleischer,2002_ Oppermann,1996 WCPA,2002_Prochazka,2004_TNC,2002_	افزایش زباله و انباشتگی آشغال در محیط زیست روستایی
Daniel,1998_Smith,1994_Dearden,1996 Hitchcock,1997_ Gunn,1988_ Edgell,2006 WCPA,2002_ Sweeting,1999_	آلودگی منابع آب
WCPA,2002_ Edgell,2006_ Gunn,1988_ Brown,2001_Sweeting,1999_	نابودی و تغییر رویه زندگی حیات وحش در نواحی روستایی

نتیجه گیری

رویکرد راهبردی ممکن می شود. دلیل این امر را می توان در نگاه همه جانبه، انعطاف پذیر و سیال برنامه ریزی راهبردی دانست که با در نظر گیری نقاط قوت به عنوان دارایی های راهبردی و ملاحظه نقاط منفی به مثابه بدهی های راهبردی، تلاش دارد تا از دل تهدیدهای موجود در رویه توسعه گردشگری در مناطق روستایی، به بازسازی فرصت هایی امکان دهد که از دل همین تهدیدها بیرون می آید. این امر در برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران اهمیتی مضاعف دارد، چراکه اغلب اجزای برنامه توسعه جدا از یکدیگر اندیشیده می شود و این خود، ایجاد رویکرد پایدار در مضامین توسعه، خاصه در تمامی مراحل سیاست گذاری و طرح ریزی را با التفات به تاثیرات مثبت و تبعات منفی یاد آور می شود، چنان که التفات به ارتباط افقی و عمودی بین اهداف، سیاست ها و برنامه ها در سطوح عملی و نظری که از شرایط لازم برای توسعه اجتماعی و

از آن جا که گردشگری روستایی می تواند با ایجاد فعالیت های مکمل کشاورزی، زمینه افزایش درآمد خانوارهای روستایی و اشتغال زایی را فراهم کند، در چارچوب توسعه روستایی مورد توجه قرار می گیرد، چنان که بهبود کیفیت زندگی و ایجاد معیشت پایدار روستایی را در چارچوب افزایش مشارکت پذیری روستاییان در پروژه های گردشگری، همراه با توجه بیشتر به حفاظت محیط زیست روستایی در قالب توسعه روستایی پایدار به همراه دارد. از سویی دیگر، نوع و میزان مداخله در ساختار اجتماعی و اقتصادی و محیطی روستا، می تواند اثرات مثبت و تبعات منفی را نیز به همراه داشته باشد که بایستی در فرایند برنامه ریزی توریسم روستایی مورد توجه قرار گیرد. آنچه از نتایج پژوهش حاضر در ارزیابی و بازنگری رویکردهای توسعه گردشگری روستایی برآورد می شود، این است که کارآمدترین نحوه مداخله در ساختار روستایی در

- اقتصادی است می بایستی در فرایند تحلیل عوامل راهبردی، مورد ارزیابی قرار گیرد.
- منابع
۱. صدیق، رحمت الله (۱۳۷۹) فراتحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۵، صص ۶۷-۱۰۳
  2. Oppermann, M., 1996, Rural Tourism in Southern Germany, Annals of Tourism Research, Vol 23, Num 1, Pergamon Press, USA.
  3. Sharpley, Julia (1997) Rural Tourism: An Introduction, Thomson Business Press, London, p. 113.
  4. Dann, G.M.S., 1999, Theoretical Issues for Tourism's Future Development: Identifying the Agenda, in Pearce, D.G., and Butler, R.W., 1999, Contemporary Issues in Tourism Development, Rutledge, London.
  5. Ashley, C. and LaFranchi, C. (1997) 'Livelihood strategies of rural households in Caprivi: implications for conservancies and natural resource management' DEA Research Discussion Paper 20. Win dhoek, Namibia: Directorate of Environmental Affairs, Ministry of Environment and Tourism.
  ۶. شریف زاده، ابوالقاسم و مراد نژاد، همایون (۱۳۸۱) توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر شماره ۲۵۰-۲۵۱، ص ۵۲
  7. DOT, 1995, Tourism - Australia's Passport to Growth: A National Tourism Strategy, Implementation Progress Report Number 2, October 1995, Commonwealth Department of Tourism, Canberra
  8. DOT, 1995b, Cultivating Rural Tourism, Department of Tourism, AGPS, Canberra.
  9. Knowd, Ian (2001) Rural Tourism: Panacea and Paradox, Available: hsc.csu.edu.au/geography/activity/local_tourismFRURALTO.pdf
  10. Epler Wood, Megan (1998). Meeting the global challenge of community participation in ecotourism: case studies and lessons from Ecuador
  11. Elper Wood, Megan (2004), Ecotourism: Principles, Practices & Policies for Sustainability, Available: www.uneptie.org/pctourism/documents/ecotourism-part-one.pdf
  12. Sharpley, Julia (1997) Rural Tourism: An Introduction, Thomson Business Press, London, p. 113.
  13. Ashley, Caroline (2000) the Impacts of Tourism on Rural Livelihoods, Available: www.odi.org.uk/publications/swp128.pdf
  14. Chambers, R (1994) the origins and practice of participatory rural appraisal (PRA). World Development 22, no.7
  ۱۵. زاهدی اصل، محمد، (۱۳۸۱)، مبانی رفاه اجتماعی، تهران، نشر دانشگاه علامه طباطبائی.
  ۱۶. مارک هنری، پاول (۱۳۷۴) فقر، پیشرفت و توسعه، ترجمه مسعود محمدی، تهران، موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
  ۱۷. گریفین، کیث و تری مک کنلی، (۱۳۷۵) تحقق استراتژی توسعه انسانی، ترجمه غلام رضا خواجه پور، تهران، موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.
  ۱۸. خادم آدم، ناصر (۱۳۷۵) اصلاحات در سیاست توسعه، تهران، انتشارات اطلاعات.
  ۱۹. الیوت، جنیفر.آ (۱۳۷۸) مقدمه ای بر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه عبدالرضا رکن

Development Policy Review, 19(4),
London: Blackwell Publishing.
۲۲. قادری، اسماعیل (۱۳۸۲) نقش گردشگری روستایی
در توسعه روستایی پایدار، پایان نامه دکتری،
دانشگاه تربیت مدرس

الدین افتخاری و حسین رحیمی، تهران، موسسه
توسعه روستایی ایران.

20. Perdue, R.R., P. Lang and L. Allen
(1987), "Rural Resident Tourism
Perception and Attitudes", in Annals
of Tourism Research, Vol.14,
PN.420_429
21. Start, D. (2001), Livelihood Insecurity
and Social Protection: A Re-emerging
Issue in Rural Development,